

Урош Сџанковић, асисџент
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду

ИСТРАГА ЧРЕЗВИЧАЈНЕ КОМИСИЈЕ ПРОТИВ СИМЕ МИЛУТИНОВИЋА САРАЈЛИЈЕ¹

Сажетак: У раду је приказана испрага коју је Чрезвичажна (ванредна) комисија, формирана 1840. ради утврђивања чињеница о евенџуалним џолиџичким кривичним делима испакнутих усџавобраниџеља и њихових испџалица, водила испрџив испника Симе Милуџиновића Сарајлије. Многе моноџрафије и научни чланци дају деџљан приказ сукоба између испџалица динасџије Обреновић и усџавобраниџељских испрака испком 1840, испмињу усџановљење Чрезвичажне комисије, али не анализирају испраге које је сџрвала. Зажо је ауџор, исплазећи од испдаџака које испружа архивска прага, испкушао да одговори на испџања у колико се фаза испрага Чрезвичажна комисија испрџив Милуџиновића може испделиџи, ко је вршио испрагу у свакој од испх фаза, коџи докази су испкуџљени и испа су обелоданили.

Кључне речи: Сима Милуџиновић Сарајлија, Чрезвичажна комисија, испрага, испва владавина кнеза Михаила Обреновића (1839-1842), усџавобраниџељи.

I

Одрицање кнеза Милоша Обреновића (1815–1839, 1858–1860) од престола 1839. није допринело жељеној стабилизацији политичких прилика у Србији. Обрачуни између приврженика динасџије Обреновић и

¹ Рад је настао као резултат истраживања у оквиру Пројекта бр. 179079 – “Биомедицина, заштита животне средине и право, коџи финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

њених противника, тзв. *уставобранишљџа*² наставили су се несмањеном жестином и након доласка на престо Милошевог млађег сина Михаила у јуну 1839.

Антагонизми између две супротстављене струје су тињали неколико месеци, да би достигли врхунац средином 1840. Сазнавши да уставобранитељи намеравају да кнез Михаилу подели очеву судбину, народ из Колубарског, а затим и неколико других округа се побунио против њих и запутио код владоаца. Када им је изашао у сусрет, владалац није могао да их увери да му ни од кога не прети опасност и пристао је на сазивање народне скупштине. У току рада ове скупштине, 22. јула 1840, њени посланици из народа су поднели опуномоћеном комесару Порте (турске владе) Муса Ефендији тзв. “окривљујући акт”³ против двадесет уставобранитеља. Ради спровођења истраге о тим кривичним делима поменуте двадесеторице и њихових приврженика, кнез Михаилу и Државни савет су, на предлог Министарства правде, 31. јула донели одлуку да се формира Чрезвичајна (ванредна) комисија, именовали њене чланове и прописали јој упутства за рад.⁴

Један од противника власти против кога је Чрезвичајна комисија требало да поведе истрагу био је и Сима Милутиновић Сарајлија, кога је скупштина оптужила за бекство од полиције у београдску тврђаву под заштитом турских власти и слање увредљивих дописа на рачун кнеза загребачким Илирским новинама. Песникова уставобранитељска делатност је у историографији исцрпно обрађена⁵, али је истрага Чрезвичајне комисије којој је Милутиновић подвргнут због антиобреновићевског деловања остала непозната.

Ипак, архивска грађа пружа довољно података о овој теми. С обзиром на ту околност и чињеницу да научна обрада овог проблема може да баци нешто више светла на један потпуно занемарени, кривичноправни аспект борбе између кнеза Михаила и уставобранитеља и допринесе изучавању

² Уставобранитељи су политичка групација која је од краја тридесетих година XIX века окупљала противнике кнежева Милоша и Михаила Обреновића, као што су били Тома Вучић Перишић, Аврам Петронијевић, Илија Гарашанин и др. Назив потиче из времена њихове борбе против кнеза Михаила, када су противљење владару образлагали залагањем за поштовање Устава из 1838 (у историографији познатијег под називом *Турски устав*).

³ Детаљније о политичким приликама у Србији овог периода види у Д. Страњаковић, *Вучићева буна*, Београд 1936, стр. 17–37.

⁴ Архив Србије (даље = АС), Министарство иностраних дела – Внутрено одељење (даље = МИД-В) III/69 (1840), *Допис Министарства правде кнезу Михаилу бр. 2973 од 25. јула 1840. године; Допис кнеза Михаила Државном савету бр. 1285 од 31. јула 1840; Допис Државној савету кнезу Михаилу бр. 714 од 31. јула 1840.*

⁵ Види В. Недић, *Сима Милутиновић Сарајлија*, Београд 1959; Ј. Милићевић, “*Уставобранитељска*” идеологија Сима Милутиновића Сарајлије, *Зборник Филозофској факултета у Београду* X/1 (1968), стр. 381–396.

биографије једног од најпознатијих песника српског романтизма, определили смо се да у тексту који следи дамо приказ истраге Чрезвичажне комисије против Симе Милутиновића Сарајлије.

II

Истрага се одвијала у две фазе. У првој, предмет истраге су били наводи из пријаве председника Државног савета Јеврема Обреновића (иначе брата кнеза Милоша) против Симе Милутиновића Сарајлије од 7. маја 1840 – да је песник „на неком њему врло добро познатом месту” казао да “је дошло време да Књажеска фамилија пропадне, све је ово мутња њиова” и „јадна Србија, јадан Устав крај оваквог Књаза, добра браћа Устав израдише, а он га упропасти”.⁶ Поступак су углавном водили други органи, на захтеве и по упутствима Чрезвичажне комисије. Као доказна средства у овој фази се појављују исправе и сведоци.

Највећи део сазнања о Милутиновићевом делу Чрезвичажна комисија је свакако стекла на основу исправа. Списе које су могле да јој помогну у расветљавању околности случаја Чрезвичажна комисија је у једном случају добила на сопствени захтев, а други пут јој их је самоиницијативно уручио један државни орган.

У тренутку почетка рада Чрезвичажне комисије Суд округа београдског је већ водио истрагу против Симе Милутиновића Сарајлије, поводом пријаве Јеврема Обреновића. Стога је Чрезвичажна комисија истрагу отпочела дописом Суду округа београдског од 3. августа, да јој пошаље све акте који се односе на Милутиновићеву „кривицу”.⁷

Суд округа београдског удовољио је захтеву Чрезвичажне комисије истог дана. У пропратном допису је нагласио да јој шаље шест докумената из поступка против Милутиновића. Радило се о налогу Министарства правде Суду округа београдског да спроведе истрагу против Милутиновића поводом пријаве Јеврема Обреновића, допису Суда округа београдског Министарству правде да му достави податке о томе какве је увредљиве речи Милутиновић говорио осим оних наведених у пријави Јеврема Обреновића, на ком месту их је изговорио и ко то може да посведочи, пријави Јеврема Обреновића против Милутиновића, позиву Суда округа београдског Милутиновићу да дође на саслушање 11. маја, Милутиновићевом писму Суду округа београдског, у коме изјављује да неће доћи на испит, јер се

⁶ АС, Чрезвичажна комисија (даље = ЧК) 5/26, *Писмо Јеврема Обреновића Суду округа београдског од 7. маја 1840.*

⁷ АС, ЧК 5/1, *Допис Чрезвичажне комисије Суду округа београдског бр. 6 од 3. августа 1840.*

„царски Устав како ни правда личности не држи” и молби Суда округа београдског Министарству правде за упутство како да поступи у вези с песниковим одбијањем да се одазове позиву за саслушање.⁸

Други, мањи део исправа, Чрезвичайна комисија је добила од Министарства правде. Дописом од 10. августа Министарство је обавестило Чрезвичайну комисију да јој шаље три документа који се односе на Милутиновића. Та три акта су били песниково писмо Министарству просвете да не може лично да дође код њега, поновивши да се не поштују царски Устав и права личности, Милутиновићева молба Министарству просвете да му објасни ко га предаје суду и због ког дела и писана изјава експедитора Министарства правде и просвете Стефана Груборовића, у којој одбацује Сарајлијину тврдњу да је 7. маја касно ноћу дошао у његову кућу како би га одвео у суд.⁹

Чрезвичайна комисија је саслушавала сведоке углавном на посредан начин. Први кога је желела да саслуша био је сам Јеврем Обреновић. Налазећи да његову пријаву треба употпунити још неким подацима, Чрезвичайна комисија га је 8. августа позвала да је обавести какве је увредљиве речи Милутиновић говорио сем оних већ наведених, где је то учинио и ко су сведоци који то могу потврдити.¹⁰

У допису се не помиње да ли Јеврем Обреновић треба лично да сведочи пред Чрезвичайном комисијом или је довољно да јој пошаље писану изјаву. Али пошто је распрострањена пракса Чрезвичайне комисије била да лицима која жели непосредно да саслуша пошаље позив на саслушање без назнака о чему ће бити саслушавана, као и да од угледнијих сведока узима посредне, писане исказе, друга претпоставка се чини вероватнијом.

Било како било, у списима истраге против Милутиновића не налазе се ни записник саслушања Јеврема Обреновића нити допис Чрезвичайној комисији. Наравно, из тога не произлази нужно да он није сведочио – у ка-

⁸ АС, ЧК 5/20, *Допис Суда округа београдског Чрезвичайној комисији бр. 1675 од 3. августа 1840*; ЧК 5/22, *Налог Министарства правде Суду округа београдског бр. 1912 од 8. маја 1840*; ЧК 5/24–25 *Молба Суда округа београдског Министарству правде бр. 977 од 8. маја 1840*; ЧК 5/26, *Пријава Јеврема Обреновића ироишв Семе Милутиновића Сарајлије од 7. маја 1840*; ЧК 5/28, *Позив Суда округа београдског Семе Милутиновићу Сарајлији бр. 997 од 10. маја 1840*; ЧК 5/29, *Писмо Семе Милутиновића Сарајлије Суду округа београдског од 12. маја 1840*; ЧК 5/31, *Молба Суда округа београдског Министарству правде бр. 1006 од 13. маја 1840*.

⁹ АС, ЧК 5/7, *Допис Министарства правде и просвете Чрезвичайној комисији бр. 1105 од 10. августа 1840*; ЧК 5/9, *Писмо Семе Милутиновића Сарајлије Министарству просвете од 12. маја 1840*; ЧК 5/10, *Писмо Семе Милутиновића Сарајлије Министарству просвете од 8. маја 1840*; ЧК 5/12–18, *Писмо Стефана Груборовића Министарству просвете од 19. маја 1840*.

¹⁰ АС, ЧК 5/2, *Допис Чрезвичайне комисије Јеврему Обреновићу бр. 9 од 8. августа 1840*.

снијем току истраге саслушавани су они пред којима је Милутиновић вређао кнеза и његову породицу (види у даљем тексту). Није немогуће да су за њихова имена иследници Чрезвичажне комисије сазнали управо од Јеврема Обреновића.

Остали сведоци су саслушани на посредан начин – посредством других државних органа које је Чрезвичажна комисија замолила за спровођење ове радње. Обе молбе ове врсте биле су упућене истог дана, 10. августа, и то једна на адресу Министарства унутрашњих дела, а друга Управи вароши Београда.

Чрезвичажна комисија је замолила Министарство унутрашњих дела да од војног проте Јована Стефановића затражи писану изјаву о томе шта је Милутиновић говорио пред њим и где је то учинио.¹¹ С друге стране, у молби упућеној Управи вароши Београда, од ње се тражило да од узме писани исказ београдског протојереја Јосифа Стефановића, а кројача Штерију саслуша о томе какве је увредљиве речи Милутиновић пред њима говорио, на ком месту, кад и против кога.¹²

На допис Чрезвичажне комисије најпре је одговорила Управа вароши Београда, која јој је 12. августа послала писани исказ проте Јосифа Стефановића и записник Штеријиног саслушања.¹³

Јосиф Стефановић је у исказу навео да је 26. априла увече, стојећи пред својом кућом у друштву војног проте Јована Стефановића, оца Димитрија и Штерије, када је до њих наишао Милутиновић с оружјем. Штерија га је упитао зашто носи оружје, а он одговорио да му је потребно ради одбране од бунтовника. Упитан ко су ти бунтовници, дао је одговор да су кнез, стара кнегиња (мисли се на кнегињу Љубицу, жену Милоша и мајку Михаила Обреновића, подвукао У. С.) подстакли побуну у Колубарском округу. Додао је и да је кнез Михаило већи бунтовник од оца и да Србији неће бити боље док се цела породица Обреновић не протера из ње.¹⁴ Записник Штеријиног саслушања није сачуван.

Министарство унутрашњих дела је 20. августа послало писани исказ Јована Стефановића.¹⁵ Овај сведок је много мање теретио Милутиновића;

¹¹ АС, Министарство унутрашњих дела – полицајно одељење (даље = МУД-П) VII/88 (1840), л. 1, *Допис Чрезвичажне комисије Министарству унутрашњих дела бр. 56 од 10. августа 1840.*

¹² АС, ЧК 5/6, *Допис Чрезвичажне комисије Управи вароши Београда бр. 56 од 10. августа 1840.*

¹³ АС, ЧК 5/32, *Допис Управе вароши Београда бр. 155 од 12. августа 1840.*

¹⁴ АС, ЧК 5/34, *Писмо Јосифа Стефановића Управи вароши Београда од 12. августа 1840.*

¹⁵ АС, МУД-П, VII/88 (1840), л. 1, *Допис Министарства унутрашњих дела Чрезвичажној комисији бр. 4122 од 20. августа 1840.*

према речима војног проте, Милутиновић је окупљеним свештеницима и кројачу Штерији рекао како Србију није држао кнез Милош већ цар Никола. И он је потврдио исказ Јосифа Стефановића да је Милутиновић рекао „...тешко Уставу и Србији под оваквим књазом каквог сад имамо, тешко и оном правленију (влади, подвукао У. С.) код њега...”¹⁶

Иако попут сабораца уставобранитеља ни Милутиновић није желео да се одазове на позив Чрезвичайне комисије, већ 5. августа заједно с њима побегао под заштиту турских власти у београдску тврђаву, то не значи да се није бранио од оптужби. Одговор уставобранитеља на окривљујући акт Топчидерске скупштине, поднет српским властима обухватио је под тачком 14 Милутиновићеву одбрану.

Песник је истакао да нема сазнања о томе да је полиција хтела да га води због речи које је говорио против кнеза и његове породице, али зна да му је експедитор Министарства правде и просвете Стефан Груборовић долазио у кућу да га води у суд. Он је намеравао да пође с Груборовићем, али је његова жена видела да преко пута куће стоји пет људи у униформама. Посумњаваши да ће му наудити, није хтела да га пусти напоље. Премда је он и даље инсистирао да иде, супруга је узела пиштољ и запретила Груборовићу, после чега је он отишао са униформисаним лицима. Знајући да га сматрају за противника буне против уставобранитеља, целу ту ноћ је провео на опрезу, а сутрадан побегао у београдску тврђаву под заштиту паше. Вољан је да се појави пред судом чим се прилике у Србији смире. Одбацио је и другу тачку оптужбе, наводећи да није слао никакве текстове *Илирским народним новинама*.¹⁷

Став о оптужбама које су ју стављене на терет Милутиновић је у извесном смислу изразио и у писму једном од својих најбољих пријатеља Исидору Стојановићу¹⁸ од 21. августа. Сматрајући да ниједном у животу није никада погрешно у избору дела, песник је написао да је спреман да се појави пред сваким судом, па и Божјим, али никад на ономе који је производ самовоље. У наставку писма, говорио је о својој намери да пошаље супругу код родбине у Будим а да му је за себе свеједно, уз опаску да је морао од “зла и кривде, а без икакве кривице уклањати се”.¹⁹

¹⁶ АС, ЧК 5/38, “Изјасњеније” Јована Сџефановића од 16. августиа 1840.

¹⁷ Н. Попов, *Србија и Русија од Кочине крајине до Светиоандрејске скуйишџине IV*, Београд 1870, стр. 423 – 424.

¹⁸ Исидор Стојановић (1809, Кањижа – 1849, Београд), професор Поезије у крагујевачкој гимназији (1835–1839), професор Опште историје на Лицеју (1839–1849) и један од првих чланова Друштва српске словесности. Приређивач *Деловодної йроїшокола Карађорђа Пејровића* (1848).

¹⁹ Архив Српске академије наука и уметности 14161/275, *Писмо Симе Милутиновића Сарајлије Исидору Сџојановићу од 21. августиа 1840.*

*
* *
*

Друга фаза истраге против Милутиновића је почела 16. августа. Чрезвичайна комисија је истраживала бунтовне речи које је Милутиновић говорио у марту 1840. у књижари Глигорија Возаровића и након избијања буне у Колубарском округу у јуну те године.

У овој етапи обавештења о Милутиновићевом делу су прикупљана саслушањима сведока и њиховим суочењем, и то пред Чрезвичайном комисијом. Једини сведок чији се исказ односио на Милутиновићеве речи у Возаревићевој књижари у Чрезвичайну комисију је дошао на сопствену иницијативу, док су лица која су сведочила о догађајима везаним за буну у Колубарском округу дошла на њен позив.

У Чрезвичайну комисију је 16. августа дошао председник Апелационог суда Јанићије Ђурић, како би саопштио своја сазнања о Милутиновићевом вређању кнеза. Судећи према записнику саслушања, најпре је упитан шта има да каже Чрезвичайној комисији. На питање је одговорио да је једног дана у марту 1840. био у Возаревићевој књижари, у коју је након њега ушао Милутиновић.

Ушавши у књижару, песник је, по Ђурићу, казао да је дошло време да се породица Обреновић истреби. Скрећући разговор на другу тему, Ђурић је подсећао Милутиновића да су прошле године људи наговарани да кажу како је он подстакао буну у Крагујевцу, па тако може да буде и сад.²⁰ Милутиновић је, међутим, поновио да Обреновиће треба истребити. По окончању казивања, иследници Чрезвичайне комисије су питали Ђурића има ли још шта да дода, али одговор није унео суштинске новине у дотадашњи исказ.²¹

Извори не дају грађу из које бисмо могли да установимо како је Чрезвичайна комисија сазнала да се Милутиновић у вези с избијањем буне у Колубарском округу негативно изражавао о кнезу и његовој породици. Но на који год начин да је то учинила, саслушала је шесторицу сведока који су присуствовали извршењу овог Милутиновићевог дела – кројаче Јована Поповића, Младена Ђорђевића и Јована Ђорђевића, штампара Ђурђа Стефановића, практиканта Суда округа београдског Јеврема Поповића и абацију Алексу Ђорђевића.

²⁰ Реч је о *Јовановој буни* (1839), која је име добила по Јовану Обреновићу, брату кнеза Милоша и једном од вођа побуњеника. У намери да се ослободи својих противника и Турског устава, кнез Милош је у мају 1839. преко свог брата подстакао побуну у војсци, али је она била лоше организована и из тог разлога лако угушена. Види Р. Љушић, *Кнежевина Србија (1830-1839)*, Београд 2004, стр. 460–481.

²¹ АС, ЧК 5/40, *Исписи који је 16. августа 1840. год. над Председатељем Апелационог Суда Г. Мајором Јанићијом Ђурићем учињен*.

Јован Поповић је саслушан 27. августа, а остала петорица 30. августа. Претпостављамо да је разлог за то исказ Јована Поповића, који је указао на остале сведоке Милутиновићевог дела, јер не налазимо ниједно другачије логично објашњење због чега тако кратка саслушања не би била обављена у току једног дана.

Независно од датума спровођења, саслушања су имала мање-више је-дообразну форму. Сведоку би прво било постављено питање да ли зна зашто га је Чрезвичајна комисија позвала, а друго питање се незнатно разликовало од саслушања до саслушања.

У сваком случају, сведок је требало да исприча шта је Милутиновић говорио пред њим и осталом петорицом, али се разлика огледа у томе што су понегде питања формулисана тако да он без икаквих ограничења треба да каже све што му је познато, а у неким се налазе јасна упутства које околности везане за случај треба да расветли. Тако је од Јована Поповића, Младена Ђорђевића и Алексе Ђорђевића затражено да испричају све што знају о Милутиновићевим бунтовним речима, а Ђурађ Стефановић, Јеврем Поповић и Јован Ђорђевић прецизно упитани да посведоче шта је Сарајлија говорио, кад, пред ким и којим поводом.²²

Јован Поповић је пред Чрезвичајном комисијом казао да је Милутиновић чуо да пред његовим дућаном Младен Ђорђевић, Јован Ђорђевић Алекса Абација, Ђурађ Стефановић, Јеврем Поповић и он разговарају о Колубарцима који су дошли у Топчидер. Тада је, умешавши се у разговор, песник казао како је српски народ „за добро, да га блаком вежеш, а за зло, да грђи не може бити”, те да се неће смирити све док се породица Обреновић у Србији сасвим не искорени. Истина, Милош Обреновић је прогнан из Србије, али су његови дух и жиле остали у лицу кнеза Михаила. Све док се те жиле не искорене, у Србији неће бити мира.²³

²² АС, ЧК 5/41, *Испрота, који је 27. август 1840. год. над Јованом Поповићем Терзијом и жишељем Београдским, у Чрезвичајну (sic!) комисији учињен*; ЧК 5/42, *Испрота који је 30. августа 1840. год. над Младеном Ђорђевићем, Терзијом и жишељем Београдским, бећаром, учињен у Чрезвичајној комисији у призренију говора Симе Милутиновића*; ЧК 5/47, *Испрота, који је 30. август 1840. год. над Алексом Ђорђевићем абацијом, жишељем Београдским учињен у призренију говорени Симом Милутиновићем проишвни речи*; ЧК 5/43, *Испрота, који је 30. август 1840. год. над Ђурађем Стефановићем, Књигојечашељем у Топографији Књажевства Србској у призренију Симом Милутиновићем говорени проишвни речи учињен*; ЧК 5/44, *Испрота, који је 30. август 1840. год. над Јевремом Поповићем, Практикантом Суда Окр. Београдској у призренију речи, које је Сима Милутиновић у дућану Младена Ђорђевића говорио, учињен*; ЧК 5/49, *Испрота који је 30. Август 1840. год. над Јованом Ђорђевићем, Терзијом, жишељем Београдским, у призренију говорени Симом Милутиновићем проишвни речи учињен*.

²³ АС, ЧК 5/41, *Испрота, који је 27. август 1840. год. над Јованом Поповићем Терзијом и жишељем Београдским, у Чрезвичајну (sic!) комисији учињен*.

Искази осталих сведока били су у великој мери усаглашени са Поповићевим. Уз мале разлике, врло слично су о Милутиновићевом вређању кнеза посведочили и Младен Ђорђевић, Ђурађ Стефановић и Јован Ђорђевић. Из Ђорђевићевог казивања вредна је помена реченица да је Милутиновић изговорио како је кнез подстакао буну Колубараца.²⁴ Да је Сарајлија заиста говорио о кнезу као подстрекачу буне, потврдио је и Јован Ђорђевић. Овај сведок додао је и да се сећа песникових речи да је кнез Милош харамбаша, а његов син Михаило харамбашаић.²⁵ Насупрот томе, у Стефановићевом исказу је стајало да је песник казао да ће кнез, ако је подигао буну, проћи горе него његов отац.²⁶

Најопширнији исказ је дао Јеврем Поповић. Објашњење за то се свакако крије у чињеници да је сведок, према сопственим речима, приликом догађаја записао Милутиновићеве речи како би могао да да веродостојан одговор уколико би о њима био испитиван.²⁷

Наишавши у дућан Јована Поповића, Сарајлија је казао присутним занатлијама да кнез никада неће управљати Србијом и да је исти као отац; отац му је био вук, а он је вуче; кнез Милош је био харамбаша, а Михаило је харамбашаић. Поштени људи су сачинили Устав, а он хоће да га укине. На то га је Јован Поповић упитао ко су творци Устава, а Милутиновић одговорио да је реч о онима за које народ виче да се протерају из земље (истакнути уставобранитељи, подвукао У. С.).

Након тога, и овај сведок је казао да је чуо Милутиновићеве речи да Милошев корен треба ископати и његово племе савим утрти. Није му промакла ни Сарајлијина реченица да је кнез бунтовник, али је поред тога чуо како је песник ту своју тврдњу поткрепио чињеницом да је владалац, чим је народ пристигао у Топчидер, отишао тамо да би се с њима договорио како да похватају оне који чувају Устав.

На крају, Милутиновић је рекао окупљенима да ће опасати силав и заденути два пиштоља да се брани од паса. Када је то изговорио, Јеврем Поповић је шапнуо свом презимењаку Јовану да га вежу, али је овај то одбио уз констата-

²⁴ АС, ЧК 5/42, *Исјидиј који је 30га Августиа 1840. год. над Младеном Ђорђевићем, Терзијом и жишелем Београдским, бећаром, учињен у Чрезвичажној комисији у љризренију говора Симе Милутиновића.*

²⁵ АС, ЧК 5/49, *Исјидиј који је 30. Августиа 1840. год. над Јованом Ђорђевићем, Терзијом, жишелем Београдским, у љризренију говорени Симом Милутиновићем љрошвици речи учињен.*

²⁶ АС, ЧК 5/43, *Исјидиј, који је 30. августиа 1840. год. над Ђурђем Стефановићем, Књигопечателем у Топографији Књажества Србској у љризренију Симом Милутиновићем говорени љрошвици речи учињен.*

²⁷ АС, ЧК 5/44, *Исјидиј, који је 30. августиа 1840. год. над Јефремом Поповићем, Пракшиканшиом Суда Окр. Београдској у љризренију речи, које је Сима Милутиновић у дућану Младена Ђорђевића говорио, учињен.*

цију да ће то урадити неко други. Сведок је изјавио да је спреман да свој исказ оснажи и заклетвом, али Чрезвичажна комисија није то затражила од њега.²⁸

Пошто је исказ Јеврема Поповића у извесној мери одударао од исказа других сведока, Чрезвичажна комисија је одлучила да их суочи. И суочења су, као саслушања, обављена 30. августа. У записнику саслушања Јеврема Поповића Чрезвичажна комисија је навела да су остали сведоци потврдили његов исказ готово у потпуности; нису могли да се сете само да ли је он заиста Јовану Поповићу нешто шапутао или не.²⁹

Исказ Алексе Ђорђевића био је од најмање користи Чрезвичажној комисији. Он је, изјавио како је био у дућану Јована Поповића кад је тамо ушао Сарајлија, али је управо у том тренутку изашао и није чуо шта је песник говорио.³⁰

*
* *
*

У фонду Чрезвичажне комисије не наилазимо на одлуку о Милутиновићевом деловању. Ово се може објаснити на два начина. Једно објашњење би било да никаква одлука о њему није ни донета. Иначе, то би била једина истрага Чрезвичажне комисије која није окончана доношењем неке врсте решења о томе да ли има довољно доказа за предају осумњиченог суду. С обзиром на то да Чрезвичажна комисија није оставила недовршенима ни истраге против много мање познатих присталица уставобранитеља него што је Милутиновић, тешко је поверовати у овакав исход.

Друга могућност, да решење којим је Чрезвичажна комисија одлучила о песниковој даљој судбини није сачувано, изгледа много реалније. Не треба изгубити из вида да се ни неких других докумената чије се постојање у истрази помиње, попут рецимо саслушања кројача Штерије, у Милутиновићевом предмету такође нема. Недостаје и писани траг који би указивао како је Чрезвичажна комисија дошла до сазнања о томе да је песник након доласка побуњеника у Топчидер вређао кнеза, мада је мало вероватно да он није постојао и био придружен актима истраге. Стога сматрамо да би изостанак решења требало објаснити његовим нестанком из списка Чрезвичажне комисије.

²⁸ АС, ЧК 5/45–46, *Испрши, који је 30. августиа 1840. год. над Јефремом Појовићем, Практиканшом Суда Окр. Београдској у њризренију речи, које је Сима Милутиновић у дућану Младена Ђорђевића говорио, учињен.*

²⁹ АС, ЧК 5/46, *Испрши, који је 30. августиа 1840. год. над Јефремом Појовићем, Практиканшом Суда Окр. Београдској у њризренију речи, које је Сима Милутиновић у дућану Младена Ђорђевића говорио, учињен.*

³⁰ АС, ЧК 5/47, *Испрши, који је 30. августиа 1840. год. над Алексом Ђорђевићем абашијом, жишљеџем Београдским учињен у њризренију џворени Симом Милутиновићем њроишвни речи.*

III

У горе изложеном тексту дали смо приказ једног дела до сада прилично нерасветљеног поља окршаја између обреновићеваца и уставобранитеља 1840 – истрагу којом су кнез Михаило и његови поузданици подвргли своје политичке противнике у намери да сузбију њихово деловање. Тај део односи се на утврђивање политичких кривичних дела Симе Милутиновића Сарајлије. Приказали смо цео ток истраге, доказна средства помоћу којих је Чрезвичайна комисија покушала да утврди утемељеност оптужби против Милутиновића и његову одбрану.

Али, најважнији део истражног поступка – његов завршетак, остао је ван нашег домашаја. Не треба посебно истицати колико то отежава проучавање истраге против Милутиновића; без решења је немогуће дати коначан суд о томе је ли она била заснована на строго правним начелима или је њен резултат требало да послужи остварењу “вишег”, политичког циља. Из тог разлога неопходно је да историчари на сваки начин покушају да утврде исход истраге. Уз све горе наведене разлоге, на то их обавезује и пијетет према једном од највећих српских романтичара.

*Uroš Stanković, Assistant
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad*

Extraordinary Committee's Inquiry against Sima Milutinović Sarajlija

Abstract: *The article sheds light on the inquiry of Extraordinary Committee, formed in 1840 by prince Mihailo Obrenović (1839–1842, 1860–1868) and his partisans from State Council in order to examine political crimes committed by their opposition, so-called constitution-defenders. Having examined archival materials, the author showed for what time the inquiry lasted, in what phases it can be divided, what sorts of evidence were collected and the facts about Milutinović's activities that they revealed.*

The inquiry can be divided into two major phases. During the first of these phases, the subject of investigation was the report of Jevrem Obrenović, president of the State Council, of May 7th 1840 alleging Milutinović offended the prince and his family. This part of inquiry was conducted by other state bodies, on request of Extraordinary Committee and following its instructions. Information on Milutinović's offense were collected via documentary evidence and testimonies of witnesses.

In the second phase, Extraordinary Committee itself examined Milutinović's defamations against the prince, spoken before the bookshop of renowned bookseller Gligorije Vozarović in March 1840 and on the occasion of rebellion in Kolubara District in June 1840. Extraordinary Committee learned information about Milutinović's activities through testimonies of witnesses and their confrontation.

The decision of Extraordinary Committee in Milutinović's case can not be found in archive materials. They do not contain a sort of resolution, stating whether collected evidence provide necessary material for trial against the suspect or not, issued in all other Extraordinary Committee's inquiries. As archive material also fail to provide some of other significant documents, whose existence is mentioned in the acts of inquiry, it seems probable that the resolution was indeed issued, but lost in a later period. Therefore, detecting a trace which could lead to this document is an imperative for future researcher who wants to form a judgment about inquiry against Milutinović.

Key words: *Sima Milutinović Sarajlija, Extraordinary Committee, inquiry, the first rule of prince Mihailo Obrenović (1839–1842), Constitution-Defenders.*